

Agronomska funkcija sprečava sebičnost, jer ona ne dozvoljava da se pojedini rad naplaćuje taksama ad hoc. To je pravi smisao reči »socijalizovanost« agronomske službe.

Ova reč bi možda bolje drugojačije glasila. Možda: narodna služnost, neograničena službena predanost, možda idealno privredno zastupanje bez zastupničke naplate, možda duhovno zadrugarstvo — saradnja.

Agronomska funkcija sprečava izolovanost rada. Najmanje uspeha imali su do sada oni — hvala Bogu vrlo retki — koji nisu znali saradivati sa drugima, koji su se daleko držali od radne koordinacije sa drugim agronomima, čak od njihovih organizacija.

Agronomska funkcija sprečava radnu nesnošljivost, jer ko ide u narod, kao agronomi, nesebično i predano, tome se narod javlja sa toliko mnogobrojnih potreba da se traže saradnici, te agronom rado dodaje delove posla da bi mogao započeti druge nezapočete poslove, a važne.

Agronomska funkcija je ognjište radnog oduševljenja, jer se izvodi sa integralnim sadržajem čovječnosti i patriotizma sa narodom, sa prirodom, sa umnim i prirodnim silama.

Savez Udruženja Agronoma unosi novi usredsređujući organizacijski elemenat u agronomsku službu.

Savez Udruženja Agronoma povezuje još jače sve lepe stručne i psihološke vrednosti, koje su sabrane od pojedinih agronoma njihovom stručnom funkcijom i od obih udruženja vodstvom i inicijativom.

Savez Udruženja Jugoslavenskih Agronoma zahvaljuje svima, koji su složno saradivali na pitanjima stavljenim u sudbonosnom času narodne privrede.

Savez traži od svojih agronoma da uvek rade složno, oduševljeno, t. j. u svakom pojedinom važnom slučaju, kao da je netko izdao parolu baš njihove sobstvene stručne i patriotske najbolje savesti.

Dr. Ljudevit Prohaska.

Prof. Ing. Stjepan Jurić — Zagreb

O uzrocima sadanje poljoprivredne krize

Ako u mislima obuhvatimo razvitak naše poljoprivrede zadnjih deset godina, onda bi i mi mogli s punim pravom zapjevati, kao što je nekada zapjevao Kraljević Marko: »Dobro naše za kratko bijaše!«

Još nam je svima živo u pameti, kako je za vrijeme rata i prvih godina poslije njega naš zemljoradnik mogao prodati sve što mu je bilo za prodaju, uz na oko povoljne cijene. Ma da je ondašnjem novcu vrijednost padala gotovo iz dana u dan, ipak obilje novca navodilo je većinu naših ljudi na mišljenje, da su isto tako bogati kao što su puni novca. Na nesreću, taj se je novac gomilao i zbog toga što se u ono doba teško moglo dobiti svega onoga što poljoprivreda treba.

Zemljoradnici se prosto nisu mogli nikako riješiti novca. Jedino dobro, što nam je ostalo, od tog novca jest to, da su seljaci isplatili svoje stare dugove, i tako se barem za kratko vrijeme riješili i duga i starih briga.

Umjesto starih briga došle su i onako uskoro nove, još teže. Tek što se je malo ustalila vrijednost novca i tek što smo u njemu dobili bar donekle pouzdanu mjeru za vrijednost robe, koju prodajemo i kupujemo, kad se brzo prosu glas, da je narod ostao bez novaca, da se gospodarstvo više ne isplaćuje i da se je naša poljoprivreda odjedared našla u jakoj krizi. O toj krizi naše poljoprivrede rado bi da koju kažem u ovom referatu prigodom glavne skupštine našega udruženja.

Pitanje sadanje poljoprivredne krize jest u jedan mah i vrlo krupno i vrlo teško. Jer kad to ne bi bilo tako, onda bi se naši zemljoradnici i sami već iz te krize izvukli i krize ne bi ni bilo. Po tome se vidi, da je ova sadanja kriza jača od snage naših zemljoradnika i da oni u borbi protiv krize trebaju pomoći i sa strane. Prvi na pomoći treba da budu našem narodu njegovi školovani agronomi i naše bi udruženje učinilo neizmjeran propust i grijeh, kad u ovako odsudnom vremenu ne bi povelu riječi o najglavnijem zlu, što bije seljački dio našega naroda.

Da se uzmognemo spremiti za uspješnu borbu protiv sadanje krize, u kojoj se nalazi sada naša poljoprivreda, treba najprije da ispitamo razloge, koji su nas doveli u ovu krizu i da izvidimo, u čemu je bitnost te krize?

Od prvog doba, kad su se kod nas počeli osjećati prvi znaci da nastupa kriza, naša javnost neprestance nastoji, da krizu naše poljoprivrede svede na što jednostavniju formulu. Ne toliko vlastitim, ozbiljnim študijem nego u najvećoj većini povodeći se za krilaticama drugih naroda i kod nas se je stalo propovjedati, da se naša poljoprivreda može iz sadanje krize izvući jedino racionaliziranjem rada, a to znači povećanjem proizvodnje i popravkom kakvoće proizvoda na jednoj, a smanjivanjem proizvodnih troškova na drugoj strani. Kako se vidi, nadjena formula tako je jednostavna, da ne može jednostavnija biti i zabrinuti patriote, kad su jedared pronašli tu formulu, mogli su oprati ruke kao Pilat poslije suđenja, te prepustiti zemljoradnike neka se koriste s pronadjenom formulom i koprcaju kako znaju i umiju, pa »kome kapa — a kome šubara«!

Ako se isporedi sva oštrina i težina sadanje krize u našoj poljoprivredi s jednostavnošću one formule, po kojoj naša javnost svjetuje našoj poljoprivredi, da se bori proti krize, onda nam navire ozbiljna sumnja u ispravnost same formule. I doista na prvi je pogled jasno, da ona prije spomenuta formula o racionaliziranju proizvodnog procesa u poljoprivredi ne predstavlja ništa nova. Ta i do sada je nastojao zemljoradnički dio naroda, da proizvodi što racionalnije. Ne može se pretpostavljati da je u posljednim godinama svim našim zemljoradnicima neka vrana najedanput popila mozak, pa da sada valja naše zemljoradnike podučavati u prvom redu u elementarnim temeljima njihovog znanja. Ja dopuštam, da možda najveći dio naših zemljoradnika još ni

izdaleka nije postigao savršenstva u racionalnosti proizvodnje. Ali to je tako i po drugom svijetu, a ne samo kod nas. Osim toga, ona prije spomenuta spasonosna formula o racionaliziranju proizvodnog procesa u poljoprivredi očigledno da je mogla biti konstruisana jedino na osnovi pretpostavke, da glavni razlog sadanje poljoprivredne krize leži u nedostacima tehničke strane agrarne proizvodnje. Ta pretpostavka nije tačna, jer se zna, da su općenito upala u veću krizu ona imanja, koja su se upela, da što bolje racionaliziraju proizvodnju. Osim toga, ako racionalizacija poljoprivredne proizvodnje znači jedini izlaz iz sadanje krize, onda mi iz te krize ne možemo uopće izaći, jer svaka racionalizacija iziskuje investicije, a finansiranje investicija u vremenima kriza i depresija skroz je nemoguće, sve kad bi se i našlo ljudi, koji bi u teškim vremenima imali volje i sredstava za investicije.

Ja znam vrlo dobro, da u izvjesnim granicama postoji mogućnost racionalizacije poljoprivredne proizvodnje i bez naročitih investicija. Amo spada oštrije izlučivanje slabijih komada stoke, postizavanje većeg efekta u rodu itd. itd. Ali ovakva racionalizacija poljoprivredne proizvodnje predstavlja elementarnu dužnost svakog zemljoradnika, i koji se između njih o takve dužnosti ogrešuje, mora sam da snaša i posljedice, jer teret zbog tih propusta ne pada na ledja svih zemljoradnika.

Konačno ne valja ispustiti iz vida da naša poljoprivreda ne pati toliko od utakmice poljoprivrednika, koji na jedinici površine proizvode više od naših, nego pati najvećim dijelom od utakmice takvih zemljoradnika, koji proizvode jeftinije nego mi, ili zbog toga, što im je zemlja plodnija i jeftinija ili zbog toga, što im je klima povoljnija ili zbog toga, što imaju na raspoloženju jeftiniji novac itd. U jednoj riječi: našoj poljoprivrednoj krizi nisu toliko krivi nedostaci u tehničkoj strani agrarne proizvodnje, koliko nedostaci u njezinoj poslovnoj strani.

Isporedili se stanje poljoprivrede kod nas i po drugom svijetu, onda se dolazi do začudne činjenice, da sadanja poljoprivredna kriza ne vlada samo kod nas, nego da je ona obuhvatila cio svijet. Ta je činjenica od vanredne važnosti i nju valja podvući i naglasiti zbog ova dva razloga:

Prvo, ima kod nas ljudi, koji krizu naše poljoprivrede i naše prirede uopće, dovode u neku vezu s obrazovanjem naše nove narodne države kao misleći, da krize ne bi bilo, da je ostalo onako, kako je prije bilo. Tko tako misli čini krivo, jer nema nigdje i nikakvog dokaza za to, da uistinu nebi bilo krize, da je ostalo sve kako je nekada bilo. Ali takovo mišljenje nije samo pogrešno i krivo, nego takvim mišljenjem ogriješili bi se i o našu novu narodnu državu, jer bi joj podmetali neku krivicu, koje kod nje nema. Sasvim je drukčija stvar s time, da li bi naša poljoprivredna kriza morala biti baš ovako teška kao što jeste?!

O tome se daje govoriti i više je nego sigurno, da bi naša poljoprivredna kriza bila mnogo lakša, da nije bilo onog zlosretnog prega-

njanja političkih stranaka, koje nam je dovelo na vrat korupciju i raspikućstvo na sve strane. Ali nama agronomima ne pada ni na pamet, da uvlačimo politiku još i u naše stručne zborove i ja u raspravu političkih pitanja ne mislim ulaziti. Meni je, kako rekoh, glavno da naglasim to, da bi naša poljoprivreda došla i onda u jaku krizu, da nije kojom nesrećom ni došlo do narodnog ujedinjenja. Po tome, u nesreći od sadanje krize, ne bi bilo ispravno željeti da se vrate stare prilike, nego se valja zbiti u redove i gledati, kako ćemo se sadanjim teškoćama najbolje odrvati. To od nas traži naša otadžbina i to od nas punim pravom očekuju naša braća, kao što i mi to isto s punim pravom očekujemo od njih.

No činjenica da je sadanja kriza zahvatila poljoprivredu cijeloga svijeta, ima i još jednu drugu, načelnu važnost. Sva kriza poljoprivrede svodi se na to, da se je tečajem svjetskog rata i dosadanjih godina poslije njega poremetio iz temelja odnos između troškova proizvodnje na jednoj strani, te između cijena onoga što seljak prodaje i onog što on kupuje na drugoj strani. Od troškova proizvodnje u poljoprivredi skočio je porez i poskupili su kamati na novac, a osim toga sve, što seljak prodaje, pada u cijeni, a sve, što seljak treba, to je sve na visokoj cijeni. Svi ti razlozi djeluju na to, da je seljak ostao bez novca i da do njega ne može nikako doći, sve da se ubija radom, i ma da štedi, gdje može i gdje ne može. Eto zbog toga se seljacima preporuča na sve strane, da pojeftine rad upotrebom mašina, da uvećaju proizvodnju, da traže osnivanje ustanova za jeftini kredit, pa će se olakšati i sadanja kriza.

Nema spora o tome, da svi ti predlozi mogu znatno doprinijeti, da seljacima bude lakše, ali je na prvi pogled jasno, da se tim putem ne da sadanja kriza izliječiti do kraja. Pitanje sadanje poljoprivredne krize mnogo je dublje prirode. Bez velike filozofije vidi se kao na dlanu, da glavno težište sadanje krize leži na pitanju cijena poljoprivrednim proizvodima. Povećanje poreza, skupa nadnica, skup novac, sve je to ništa, ako seljak ima za svoje proizvode sigurnu prodaju i povoljne cijene. I trgovina i industrija moraju također snositi povišene poreze, skupe nadnice i skup novac, pa ipak ni trgovina ni industrija ne nalaze se ni izdaleka u tako jakoj krizi kao što je to slučaj sa poljoprivredom. Ni trgovini ni industriji ne evatu dođuše baš ruže, ali ne toliko zbog visokih poreza, visoke nadnice i visokog kamatnjaka, koliko zbog toga, što se mi zemljoradnici nalazimo u jakoj krizi, pa ne možemo da kupujemo i plaćamo robu, što nam je oni proizvode i po kojoj nam cijeni oni tu robu nude. Osnovno je dakle pitanje, kako je moglo doći do toga, da poljoprivreda mora prodavati svoje proizvode uz jeftinu cijenu i da u isto doba baš mora plaćati visoke cijene za sve one, što ona treba. U tome je eto ključ za riješenje cijelog pitanja o sadanjoj krizi naše poljoprivrede.

Kad se u to malo zamislimo, onda po mom nemjerodavnom mišljenju moramo doći do jednog zaključka, koji nam potpuno objašnjava sadanju našu krizu u njezinoj sveukupnosti. Poljoprivreda očigledno sačinjava zaseban svijet, koji se skroz razlikuje od svih ostalih

privrednih grana. Najveća, najtemeljitija i najodsudnija razlika između poljoprivrede i ostalih privrednih grana sastoji se u tome, što poljoprivreda u sticanju novca od iskona ne može izdržati utakmice s nijednom drugom privrednom granom. Predaleko bih zašao, kad bi išao objašnjavati, na čemu se osniva ta osnovna slabost poljoprivrede u pitanju sticanja novca. Ja ću u dokaz istinitosti ove moje tvrdnje samo ukratko napomenuti, da je poljoprivredna proizvodnja u cijelosti vezana samo na jedan mali dio godine, da poljoprivredni proizvodi dolaze većim dijelom na tržište sezonski, dakle najedanput, a da potrošnja tih proizvoda teče manje više jednolično cijele godine, da su dalje proizvodi poljoprivrede živa bića, koja mogu svaki čas stradati i koja se ne daju dulje čuvati bez veće štete i većeg troška, i na koncu glavnica ili kapital okreće se u poljoprivredi vrlo sporo. Sve to dovodi do toga, da zemljoradnik skupo proizvodi, da po tome zaslužuje malu nadnicu, i da mu glavnica nosi veoma male kamate, i da je seljak uvijek krajcare željan. S druge strane, seljak mora raditi i proizvoditi, mada mu se posao i neisplaćuje, jer ako ne radi, poginuti će mu stoka i podivljati polje. Seljak ne može svog kapitala zatvoriti u kasu, pa čekati, dok se desi prilika za bolji posao, on mora raditi, pa makar kako bilo. Ako se u takvim prilikama još podbije i cijena zemljoradničkim proizvodima, onda ga se udara u živac, a nije teško podbiti cijenu proizvodima zemljoradnika, kad oni uvijek jedva čekaju, da im štogod doraste za prodaju.

Obično se kaže: »Ako seljak ima novaca, onda ih ima i cio svijet«! U istinu pako sav privredni život ide na to, da seljak samo vrlo teško dolazi do novaca.

Iz toga vidite, da se poljoprivreda cijelog svijeta ne nalazi u krizi samo sada, nego je ona u neprestanoj krizi od onog doba, od kako je u narodnu privredu uveden novčani sistem. Od toga doba pa sve do dana današnjeg zemljoradnik uopće i seljak naročito vječito je krajcare željan, jer on je na svom vlastitom imanju najlošije plaćeni nadničar. Bajka je bez ikakvog temelja, da je neka naročita sreća biti seljak. I drugi privrednici i mi svi nosimo svaki svoj križ, ali najteži i najgori jest onaj, koga nosi sitni zemljoradnik, dakle seljak.

Ako je zavodjenje novčanog sistema dovelo poljoprivredu do opće i trajne krize, onda se izlaz iz te krize dade zamisliti jedino na taj način, da se iz korjena izmjeni odnos poljoprivrede prema novcu uopće i prema svim ostalim privrednim granama uopće. Dok traje ovakvo stanje, kako je danas, mora trajati i neprestana kriza u poljoprivredi.

Da me se ne bi krivo razumjelo, moram precizirati moje gledište prema kapitalizmu uopće. Kao realnom čovjeku meni nije ni na kraj pameti, da propovjedam krstaški rat protiv kapitalizmu. Dovoljno je, da se pogleda okom oko sebe, pa da se vidi, koliko se uspjeha u svakoj grani radinosti mora pripisati kapitalu. Isto je tako dovoljno da se postavi pitanje, kako bi danas izgledao svijet, da nije bilo kapitalisti-

čke epohe i da je svijet čekao u svom razvitku na doba, u kome će se privreda razvijati na pravednijoj raspodjeli zarade između kapitala i rada? Svaki sistem ima i vlastitu epohu. I kapitalizam morat će se u slijedećoj epohi evolucionirati u novi privredni sistem. Nova epoha već je na pomolu, a vide se već jasno i konture novog privrednog sistema, taj sistem jest kooperacija ili zadrugarstvo. Što se bude o tome više vodilo računa s obadrije strane, u toliko će evolucija ići i lakše i brže i potpunije. Ništa ne bi jače zasljedilo zrelost modernog svijeta od činjenice, da se prelaz iz kapitalističke u kooperativnu epohu ne prepusti slučaju ili čemu drugome, nego da se izvede po zajedničkom planu.

Velike muke i dugog vremena trebalo je, dok se je izgradio način, na koji valja riješiti odnos poljoprivrede prema novčanom sistemu gospodarenja u narodnoj privredi.

Socijaliste svih boja traže od prvog početka da se poljoprivredi istrgne iz ruku tobožnji monopolni položaj ukidanjem privatnog i ličnog vlasništva nad zemljom, jer se zemlja razlikuje od svakog drugog, blaga po tome, što se površina zemlje neda povećati, pa tko ima zemlju u rukama, taj ima u rukama monopol nad tako važnim kapitalom, kao što je zemlja, jer od zemlje i njezinih proizvoda zavisi ni manje ni više nego čak sam život i sama smrt. Kolike zablude?! Kao da površina mrtve zemlje što znači! Zemlja sama od sebe proizvodi trnje i korov. Ako se ide za tim, da zemlja daje proizvode, koji su za život svijeta od preke potrebe, onda valja zemlju raditi, a kod obrade zemlje, kad se uspjeh mjeri u novcu, zemljoradnik ne samo da nema nikakvog profita od monopola na zemlju, nego u poredbi s ostalim privrednim granama ima baš suprotni monopol i ima tu sumnjivu blagodat, da mu je proizvodnja skopčana s najvećim rizikom i da mu ona u isti mah naplaćuje trud s najnižom nadnicom.

Kad to jedanput znamo, onda nam mora biti jasno, da riješenje dosadanje nepravde ne leži u tome, da mi zemljoradnici izgubimo našu privrednu samostalnost ukidanjem privatnog i ličnog vlasništva nad zemljom, nego da baš naprotiv, u interesu pravde i ljudske sreće, privrednu samostalnost imadu izgubiti svi ostali privredni staleži, jer oni su ti, koju svoju dosadanju privrednu samostalnost izvrću u monopol za špekulaciju.

Iz toga slijedi, da se odnos poljoprivrede prema svim ostalim privrednim granama može pravedno riješiti jedino tako, da se proizvodnja, prerada i razdioba dobara udesi na zadržnom (kooperativnom) temelju. Po tome se vidi, da zadrugarstvo nije samo obična forma organizacije, zadrugarstvo znači ujedno i religiju i spasenje na ovoj tužnoj zemlji.

I baš ta činjenica, da zadrugarstvo može svoj konačni cilj postići ustrajnim i organiziranim radom tek u veoma dalekoj budućnosti, i jest najviše kriva tome, da mnogi ljudi iz realnog života često gube vjeru, da bi zadrugarstvo, kad omjere njegove dosadanje uspjehe s konačnim ciljem, uopće ikada moglo taj konačni cilj postići.

I takvi ljudi gotovi su, da zadržnu ideju smatraju lijepom utopi-

jom bez znatnijeg praktičnog značenja. Takvo je gledište naravno skroz pogriješno, jer kad bi stali na to gledište, onda bi ostali uopće bez ikakvog cilja i morali bi se rukovoditi po načelu »Tko jači, taj kvači«, dakle po načelu, bez etike i bez morala, po načelu koje se nalazi u skrajnoj protimbi s dušom uljudenog svijeta, i po načelu, koje isključuje svaku pravdu. Put koga imamo od našeg sadanjeg stanja prevailiti do konačnog cilja, jest bez sumnje još i dugačak i težak, ali smalaksati na tom putu ne smijemo, nego moramo imati uvijek na umu, da će taj put biti i u toliko lakši i u toliko brži, u koliko mi budemo spremniji, složniji i u svom radu ispravniji.

Ostavljajući za sada ovo nasječeno pitanje po strani ponavljam, da kriza naše i opće poljoprivrede u cijelom svijetu nije ni od jučer, ni od danas, ona je tu od početka ovakvog novčanog sistema u narodnoj privredi i moći će se riješiti u temelju njezinom tek onda, kad se suzbije premoć novca t. j. kad dođemo do toga, da nam novac više ne bude loš gospodar nego samo naš dobar sluga. Svjetski rat i prilike poslije njega tek su ušle u toliko u vezu s današnjom krizom, u koliko su te prilike prouzrokovale samo to, da se je sada kriza morala osjetiti jače nego što se osjeća u normalnim prilikama. U tome leži razlog, zašto se nije do sada mogla riješiti poljoprivredna kriza sredstvima i načinima, koji su bili upereni u prvom redu za liječenje prilika, stvorenih i izazvanih svjetskim ratom.

Za našu orijentaciju je od vrlo velike važnosti, da ma u najkrupnijim crtama istaknemo, kako je došlo do toga, da je svjetski rat izazvao akutno stanje u poljoprivrednoj krizi. Na stvari je to, da je prije rata u svjetskoj privredi postojao jedan izvjesni sistem, koji se je za svjetskog rata raspao i koji se, kako sada izgleda, neće više nikada moći ponoviti. Taj se je sistem sastojao u izvjesnoj podjeli rada između Europe, koja ima puno svijeta i malo zemlje, i između ostalih, u prvom redu prekomorskih zemalja, kod kojih je obrnuto puno zemlje, a malo svijeta. Europi je išlo bolje u račun, da se baci na industrijsku proizvodnju i da svoje proizvode izvozi u Ameriku, a da od nje kupuje jeftinije životne namirnice za prehranu svog gustog pučanstva. Ta podjela rada bila je od nedogledne koristi i za Europu i za Ameriku, ali kod toga nije moglo ostati za sve vijekove. Amerika, radeći zemlju i prodajući svoje zemljoradničke proizvode, punila se je sve više sa vlastitim svijetom, koji je dao podstreka za razvitak industrije u Americi samoj. Tako je Europa počela po malo gubiti tržište i prodju za proizvode njezine industrije, dok je još uvijek imala povoljne uslove za nabavu životnih namirnica, jer je Ameriku počela u tom pogledu zamijenjavati Argentina, Kanada, Australija i Rusija. Takve su prilike vladale u oči početka svjetskog rata, a kad je došlo do rata, onda se je neobično ojačala poljoprivredna proizvodnja u prekomorskim državama, da uzmogne izrabiti konjunkturu koja se je navela od propasti poljoprivrede u Europi, dok se je industrija cijele Europe bacila na proizvodnju ratnih potreština. Kad je rat svršen, nije Europa više imala ni prave industrije, ni prave poljoprivrede, a međutim osilila se je američka industrija tako jako, da ne samo više

uopće ne treba proizvoda europske industrije nego je počela još i svoje industrijske proizvode uvoziti u Europu, ne dajući joj ni da pravo odahne. Europa nije više imala čime da plaća uvoz životnih namirnica i nije joj preostalo ništa drugo nego da otpočne sa svim sredstvima i svom snagom unapredjivati vlastitu poljoprivrednu proizvodnju, kako bi se u svakom slučaju osigurao nasušni krušac sa vlastite grude. Istodobno silne zalihe žita u prekomorskim zemljama, počele su podbijati cijenu žitu.

Tu sada dolazi do ogromne razlike između onih europskih država, koje su prije poljoprivredne proizvode uvozile iz inostranstva, dakle između zemalja uvoznica s jedne strane, i s druge strane onih zemalja, koje poljoprivredne proizvode moraju izvoziti, jer ih imaju previše, dakle zemalja izvoznica. One prve, dakle zemlje uvoznice, imaju sigurnu prođu za sve proizvode, što ih domaća poljoprivreda proizvede; te države imaju dakle osiguranu prođu za pojačanu proizvodnju, mogle su te države svoju domaću poljoprivrednu proizvodnju s modernim sredstvima dići u veoma kratko vrijeme.

Mnogo je teži položaj u izvoznim zemljama, jer kraj takovog stanja stvari sve teže im je iznalaziti prođu za viškove njihove poljoprivredne proizvodnje.

U red ovih posljednjih, izvoznih država, spada i naša otadžbina, u kojoj poteškoće za izvoz poljoprivrednih suvišaka nisu smjele ni trebale da nas iznenade. Poznato je naime, da je već prijeratna kraljevina Srbija imala poteškoća s iznalaženjem prode za izvoz viškova njezine poljoprivredne proizvodnje. Uz naravne opreke baš i ove poteškoće s prodom poljoprivrednih proizvoda dale su glavni povod za političke razmirice s Austrougarskom. Ta se je situacija izlaskom svjetskog rata još jače zaoštrila, jer je ujedinjenjem našega naroda poljoprivredna proizvodnja povećana, ne samo sa znatnim površinama novih krajeva nego djelomično još i jačom njihovom proizvodnjom. U isto doba raspalo se je staro tržište, što ga je predstavljala propala monarhija. U jednoj riječi, našoj poljoprivredi dogodilo se je skroz isto ono, što je doživjela česka industrija. U tome leži osnovna poteškoća za naš poljoprivredni napredak i tu je ona glavna mora, koja nas guši.

Iz svega očigledno slijedi, da je temeljna tendencija za stanje naše poljoprivrede dosta erna i nepovoljna, i da najveće teškoće ne leže na strani pojedinaca zemljoradnika. Dok takove prilike vladaju, pojedinac zemljoradnik je nemoćan, da se iz krize izvuče. Državna vlast i narod, kao cjelina, imaju najprije skrajnjim naporima da stvore oduške, pa onda će istom nastati mogućnost za svakog pojedinca, da uzme zamaha za aktivni i produktivni rad. Mi to ne govorimo zbog toga, što bi u načelu htjeli uvijek svu pomoć od državne vlasti u prvom redu, nego iz krajne nužde, jer bez najveće aktivnosti državne vlasti naše će snage ostati i dalje sasvim sputane i mrcva, koja nas gušila do sada, gušiti će nas i dalje.

U jeziku poslovnog svijeta govoreći moramo na žalost priznati, da je konjunktura za našu poljoprivredu u bližoj budućnosti slaba i da

nam ta budućnost izgleda prilično crna. To je temelj s kojeg trebamo da polazimo u nastojanju da riješimo sadanju krizu naše poljoprivrede. Iz toga se jasno vidi, da nemamo ni najmanjeg stvarnog razloga, da se obmanjujemo s nekom opojnosti od slave ili bogatstva. Baš naprotiv, situacija je nepovoljna i riješenje sadanje poljoprivredne krize ići će vrlo teško, jer se nalazimo u iznimno lošoj situaciji. Ali uza sve to ja sam do kraja uvjeren, da situacija nikako nije beznadna i katastrofalna već s tog razloga, što poljoprivreda našeg naroda nije ni do sada bila naučena na tetošenje i na lahki život. Par godina patnje manje ili više ne znači za mlad, zdrav, radin i aktivan narod baš jako puno.

O čemu se za sada radi, jest to, da si u prvom redu stvorimo oduška za zrak, da možemo disati i da se možemo razmahati. Uporedo s time mora država srediti svoje kućanstvo i treba da se saradnjom naših najboljih glava izradi program za budući rad. Izvrše li se ti poslovi, povratit će se vjera u nas, da je nastalo novo doba i kod nas i da se je kod nas nastalo na ozbiljnom i smišljenom radu oko dizanja i unapredjenja naše poljoprivrede. Pri tome se ne smije nikada smetnuti s uma, da unapredjivanje naše poljoprivrede znači kod nas samo po sebi i riješenje najvažnijeg našeg nacionalnog i našeg socijalnog pitanja.

Rekoh malo prije, da izgledi naše poljoprivrede, uza sve poteškoće, ipak nisu beznadni. Vjeru za to crpim ja iz činjenice, što nam je narod u osnovi i radišan i štedišan, dva osnovna svojstva, bez kojih bi rješavanje sadanjih poteškoća bilo kud i kamo teže. Osim toga, kraj velike raznolikosti naših terenskih i klimatskih prilika, imamo izvjesnih proizvoda jedinstvene kakvoće. Taki proizvodi, već po naravi same stvari, imaju znatno bolju prođu od običnih poljoprivrednih proizvoda, koji se proizvode u masi. No najvažnijom izgleda mi ta činjenica, što mi kao narod od okruglo 13 milijuna ljudi i kao mlada država, koja još nema svoje vlastite industrije, predstavljamo dosta znatno tržište za proizvode industrijskih zemalja. Ta prođa za tuđe industrijske proizvode mora nam otvoriti vrata i za izvoz naših poljoprivrednih proizvoda i to u toliko prije, što naši višci, omjereni s potrebama industrijskih zemalja ne predstavljaju nipošto neke fantastične količine, da bi njihov uvoz mogao nanijeti iole veću štetu domaćoj poljoprivredi onih zemalja, kamo bi u zamjenu za uvežene industrijske proizvode htjeli da smjestimo proizvode naše poljoprivrede. Pravilo i lozinka mora biti, da nitko kod nas ne može prodati, ako kod nas ne kupi. U tome se je do sada griješilo na žalost i više nego što je to po nas dobro bilo. Tako si zamišljam početne radove na ozbiljnom rješavanju naše poljoprivredne krize, a za sav ostali i kasniji rad treba izgraditi najprije pouzdanu i detaljnu osnovu. Ne počne li se raditi ovako, kako sam do sada izložio u letimičnoj i gruboj skici, ja se ozbiljno bojim, da nam pojedinačne mjere ne samo ne će donijeti ko-

risti, nego će od njih još lakše i prije moći biti i znatne štete. Treba naime imati uvijek u vidu, da nepovoljna konjunktura i tužni izgledi neminovno izazivaju smanjivanje troška i smanjivanje rada na svim područjima. Tko se toga ne drži ili tko se protiv toga ogriješi, taj mora neminovno propasti.

Prof. Dr. Albert Ogrizek — Zagreb

U obranu naših primitivnih domaćih pasmina

O našim domaćim pasminama prevladuje slijedeće mišljenje:

1.) Naše su domaće pasmine sitne i neugledne, kržljave i kasnozrele, slabe, u ekonomski važnim svojstvima nerentabilne, jedina im je odlika vanredna otpornost, izdržljivost i čednost u ishrani.

2.) Popravak tih domaćih pasmina iz njih samih, t. j. odabiranjem najboljih individua gojidbom u čistoj krvi, predugo bi trajao, a malo ima izgleda u nekakav izrazitiji, vidljivi uspjeh.

3.) Brže vodi do uspjeha oplemenjivanje domaćih pasmina sa plemenitijim kulturnim pasminama. Ja ću se s obzirom na skućeni prostor u glavnim crtama osvrnuti na ta mišljenja i izreći svoje.

Na prvi pogled ti nam se »aksiomi« čine tačni. Te spoznaje, inače ispravne za, naročito u ratarskoj proizvodnji naprednije, sjeverne banovine, ako se bez daljnijega primijene za čitavu državnu teritoriju, oznaka su biološke i ekonomske neorijentiranosti onih, koji ih olako propagiraju. Dublji poznavaoi fiziografskih i gospodarskih uvjeta, pod kojim životare naše domaće pasmine, biti će drugog mišljenja.

Onaj, tko je prokrstaro našim planinskim predjelima i dobro promotrio sve, što se zbiva u siromašnom okolišu naših brdskih gospodara, onaj tko se je zadubio u studij bioloških i ekonomskih uvjeta njihove ekstenzije, u mogućnost daljnjeg razvitka tih uvjeta, uvidjet će, da ti naši aksiomi ipak nisu tačni. Interesantno je da to najbolje osjećaju oni, o čijoj se koži radi, naši planinski gospodari! I eto, to me je ponukalo, da nakon mojih, već u par navrata iznesenih članaka, ponovo progovorim u obranu naših primitivnih domaćih pasmina.

Prošlog ljeta boravio sam prigodom vojne vježbe u Kalinoviku kraj Sarajeva usred naših primitivnih pasmina. Slijedeći mjesec vodio me je put kroz čitavu Srbiju, pa se tako nadoh i u planinskom svijetu gorskog sklopa Niškog i Pirotskog sreza, Vardarske i Zetske banovine, da na Pešteru u Sandžaku završim svoja opažanja.

Ad 1. Što više studiram naše domaće pasmine to više stičem uvjerenje, da one u danim prilikama nisu tako loše i nerentabilne.